

#### Zitierhinweis

Bojda, Martin: Rezension über: Matthias Bormuth / Carsten Dutt / Dietrich von Engelhardt / Dominic Kaegi / Reinher Wiehl / Eike Wolgast (eds.): Karl Jaspers, Korrespondenzen. 1: Philosophie ; 2: Politik, Universität ; 3: Psychiatrie, Medizin, Naturwissenschaften, Göttingen: Wallstein, 2016, in: Český časopis historický, 2017, 2, S. 563-566, DOI: 10.15463/rec.864841415

# český časopis historický

#### copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Karl JASPERS

**Korrespondenzen (3 sv.)**

1. svazek: *Philosophie*, 724 s.;

2. svazek: *Politik, Universität*, 862 s.;

3. svazek: *Psychiatrie, Medizin, Naturwissenschaften*, 704 s.

Hrsg. im Auftrag der Karl-Jaspers-Stiftung von Matthias Bormuth, Carsten Dutt, Dietrich v. Engelhardt, Dominic Kaegi, Reinher Wiehl und Eike Wolgast.  
Göttingen, Wallstein Verlag 2016, ISBN 978-3-8353-1005-6.

V roce 2016 vyšla po dlouhých přípravách v nakladatelství Wallstein rozměrná třísvazková edice korespondencí jednoho z nejvýznamnějších německých myslitelů dvacátého století Karla Jasperse (1883–1969). Jaspers nejprve vystudoval medicínu a působil na heidelberské psychiatrické klinice vedené Franzem Nisslem, habilitoval se však 1913 na Filosoficko-historické fakultě heidelberské univerzity pro psychologii a 1916 se pro tento obor stal mimořádným profesorem, 1921 řádným profesorem filosofie. Pro sledování vývoje, motivací a souvislostí Jaspersova životního a profesního příběhu skýtá předložená edice bohatství nových materiálů, díky nimž můžeme nově a lépe uchopit jednotu Jaspersova zjevu. Jaspersova rozsáhlá literární pozůstalost, komplikující zájemcům práci kromě jiného autorovým těžko čitelným rukopisem, je uložena v Německém literárním archivu v Marbachu nad Neckarem. Obsahuje – kromě přípravných materiálů včetně k řadě nedokončených velkých prací jako monografie o německém národním vědomí nebo Hannah Arendt, jež dosud čekají na editorské zpracování – především Jaspersovu korespondenci s asi 8 000 adresáty: na 25 000 odeslaných dopisů a dalších zhruba 10 000, které obdržel. Recenzovaná edice, přinášející téměř 1900 dopisů, sice může působit vyčerpávajícím dojmem, přesto je třeba podržet na paměti, že předkládá také pouze výběr. Je přitom třeba ocenit, že korespondence, které editoři zahrnuli do svazků, jsou v případech, že šlo o Jaspersův dlouhodobější a významnější kontakt (platí to zejména pro svazek dopisů s přírodovědci a lékaři), podávány v relativní úplnosti. Nepředstavují tedy nesoustavnou mozaiku, nýbrž umožňují utvořit si velmi reprezentativní obraz o Jaspersově kontaktu s řadou osobností.

Edice Jaspersových dopisů bezpochyby reaguje na stále pozoruhodně živý, ba v posledních letech stoupající zájem o jeho dílo a působení. Asi nejvýznamnějším výrazem této skutečnosti je, že Heidelberská akademie věd zahájila roku 2012 komentované souborné vydávání Jaspersova díla. K úspěšnému završení bude tento projekt potřebovat celá desetiletí, překvapení však nemůže nebudit jako takový: Vezměme v úvahu, že na rozdíl od prací řady jiných velkých myslitelů je značná část Jaspersova vydaného díla dostupná včetně reedice z posledních let: Jen v letech 2012–2013 z něj Jaspersovo domovské nakladatelství Piper nově vydalo deset svazků.

Předložené tři svazky korespondence (nebyly do nich zahrnuty ty, které již dříve vyšly samostatně: zejména rozsáhlá Jaspersova korespondence s jeho žačkou Hannah Arendt, s Martinem Heideggerem, Maxem a Alfredem Weberovými ad.) umožňují velmi plastické seznámení s Jaspersem člověkem, myslitelem i aktivním účastníkem akademického a společensko-politického života. Zvláště dobře můžeme z bezprostředních osobních svědectví

pochopit jeho cestu od medicíny k filosofii a důvody a míru jeho trvalého významu pro odbornou i širší zainteresovanou veřejnost z těchto a řady dalších oborů. Z opakovaně artikulovaných vzpomínek se dozvídáme o „nikdy předtím ani potom nezažité atmosféře“, která Jasperse tolik inspirovala (a k níž on sám přispěl) na heidelberské psychiatrické klinice v první půli desátých let dvacátého století. „Jediným měřítkem byla píle, spolehlivost a vlastní iniciativa,“ říká Jaspers, a popisuje svůj vlastní kariérní postup z podmínek této půdy. Profesor Franz Nissl tehdy vyjadřoval uznání jeho „inteligenci“, ale připojoval ironický povzdech nad tím, že „se zabývá samými nesmysly“, a upozorňoval ho, že pěstuje příliš filosofii. (*Korrespondenzen: Psychiatrie, Medizin, Naturwissenschaften*, s. 451n.) Následně ovšem Jaspers Nissla zcela přesvědčil svým monumentálním spisem *Allgemeine Psychopathologie* (1913). Ten se jako zásadní příspěvek teoretické a metodologické oborové sebereflexy stal klasickým a prožil řadu nových, značně přepracovaných vydání (o těch se tu také mnoho dozvídáme). Nissl podpořil Jaspersovu habilitaci, která se ovšem pro množství jím již habilitovaných osobností odehrála též za podpory Maxe Webera na filosofické platformě u Wilhelma Windelbanda.

Sřetenutí myslitelského tíhnutí a životní, resp. zdravotní situací vnucované orientace vyústilo u Jasperse v postupný přechod od medicíny k filosofii. Došlo k tomu především proto, že mu chronická celoživotní indispozice, bronchiektázie spojená se srdečními potížemi, bránila v plnohodnotném lékařském působení, během přednášek ho nutila sedět, během dne pravidelně odpočívat a vést velmi klidný život. Tak Jaspers v roce 1916 nemohl přijmout nabídku převzetí kliniky po Nisslově odchodu a jeho získání profesury filosofie mělo povahu i osobními dispozicemi vynucené koncentrace na teoretickou rovinu. K této orientaci však Jasperse zároveň zcela organicky vedla i přirozenost jeho ducha. Jaspers vždy zdůrazňoval nezbytné východisko teoretického zobecnění v názornosti živoucích příkladů, a to jak na úrovni postupu poznání vůbec, tak metodologického uvědomění speciální praxe. Na druhou stranu však připomínal také nezbytnost založení konkrétních přístupů v trvale platných hodnotových rámcích. Jaspers proslul nejen jako systematik, nýbrž také teoretik *etiky* vědecké a lékařské práce. Reflexe metod, historie a výhledů daného oboru patří k jeho integrální charakteristice, stejně jako se filosofie i lékařství – přinejmenším pro Jasperse – vztahují na *celého* člověka.

O tom, jak Jaspers snášel svůj zdravotní handicap, o tom, jaký byl jeho životní a pracovní rytmus, způsob komunikace a práce, se z korespondencí poučíme velmi bohatě. Z množství zpráv, pokrývajících zároveň šíři času a kontaktů, se usoustavňuje vhled, jenž většinou potvrzuje, někdy poopravuje obraz, jež si pozorný čtenář mohl udělat ze samotných Jaspersových spisů, a totiž z trvalosti jím zastávaných postojů. Jaspers působil v Heidelbergu až do roku 1948, kdy přesídlil do Basileje. Tam strávil posledních dvacet let života. Roku 1937 mu nacistický režim zabránil nadále akademicky působit a do konce války ho vystavoval tlaku a stále stoupajícímu ohrožení spolu s jeho židovskou manželkou Gertrud. Autoritu morálního kreditu, která se po válce přidala k mimořádné odborné kompetenci a produktivitě, Jaspers využíval až do konce šedesátých let pro vstupování do veřejné diskuse, vedené o úloze a problémech, o směřování univerzit stejně jako německé a globalizující se světové společnosti vůbec. Jeho spisy o německé válečné vině, o ohrožení civilizace atomovou

bombou, o otázce znovusjednocení Německa nebo politické skutečnosti spolkové republiky docházely široké a často bouřlivé odezvy. Editované korespondence dávají nahlédnout takřkajíc do soukromí, do osobního „zázemí“ osobnosti, jejíž mimořádně dlouhé, vytrvalé a neochvějně aktivní se mnozí korespondenti obdivují. S Jaspersovou indispozicí souvisela právě specifická vyrovnanost, mírnost, ale pevnost jeho nasazení, disciplína, s níž na šedesát let tvořil a vytvořil jedno z nejrozměrnějších děl mezi filozofy 20. století. Nelze je uzavřít pod etiketu filosofie jako *jednoho z* oborů, „specializací“, nýbrž podobně jako u T. G. Masaryka nebo R. Rollanda cílilo na jednotu sebereflexe a seberealizace člověka, jež bude skutečně *humánní*.

Z Jaspersovy korespondence je zřejmé, že ji během svého života nevedl s vyhlídkou na to, že jednou vyjde. Přinejmenším pokud jde o jeho dlouholeté přátele a kolegy, nepředstavuje více než odbývání příležitostných potřeb. V zásadě Jaspers nepředstavuje osobnost, která by – byť pouze některé – korespondence „programově“ chápala jako platformu soustavné artikulace a komunikace s vyhlídkou na budoucí vydání, s ohledem na „reprezentativnost“, úplnost sdělení. Sám nicméně obdržené dopisy většinou uchovával a jeho korespondenti jeho dopisy rovněž; mezerovitá zůstává korespondence zejména s osobnostmi, jež odešly před druhou světovou válkou do exilu. Třebaže s jednou ze svých nejspřízněnějších a nejvýznamnějších korespondentek, Hannah Arendt, byl Jaspers pro její trvalý pobyt v zahraničí většinou odkázán na korespondenční styk a množství dopisů časem značně narostlo, ani zde se nezdá, že by Jaspers nějak myslel na to, že dopisy jednou vyjdou knižně, že by s ohledem na to usiloval o tematizaci nebo precizaci některých témat, postojů, z důvodu, že by takováto artikulace v kontaktu s jiným mohla či měla hrát roli pro další, kdo budou chtít co nejlépe poznat jeho myšlení. Samozřejmě se tato korespondence (podobně jako ta s Heideggerem) jako korespondence velkých myslitelských osobností neobejde bez občasných disputativních širších ploch a výměn, většinou se ale jedná o reakce na vzájemně si zasílané a čtené knihy či veřejná vystoupení. Formulace druhého ať už v dopise, nebo nějaké jeho publikaci ovšemže vedou k širšímu rozepsání, ale „programově“ není Jaspersova korespondence „pěstována“, spíše „odbývána“, kde se nedá promluvit osobně. To Jaspers jednoznačně upřednostňuje, často vidíme odklady důkladnějšího probrání věcí na osobní setkání. Jaspers byl typem orálního, „sókratovského“ filozofa, který ovšem zároveň, na rozdíl od jiných, na něž by se takové označení také mohlo vztáhnout, rozhodně nepostrádal schopnost, ba talent soustavného literárního zpracování. Naopak jeho produktivita, opakovaně obdivovaná jeho korespondenty, byla enormní. Z dopisů se dozvídáme mnoho o podmínkách a potřebách Jaspersova všedního dne, vidíme ho často, ve stáří téměř výhradně s omluvou odmítat hrnoucí se pozvání ke konferencím, návštěvám nebo publikačním účastem. Dělo se tak stále stejnými odkazy jednak na zdravotní omezení, jednak na nedostatek času a možnosti – jakkoli často nechybělo chuti – věnovat síly dílčím, „vedlejšími“ závazkům, smysl pro potřebu dovádět do konce vytyčené vlastní velké projekty.

K cenným materiálům zprostředkovaným třísvazkovou edicí patří kromě dopisů řada k některým dopisům přikládaných posudků, jež Jaspers, zejména po druhé světové válce, psal na své kolegy v souvislosti s jejich akademickým zařazením či postupem. Stejně tak v reakcích na různé situace v akademickém životě, žádající jeho stanovisko, se Jaspers

projevuje neochvějně zásadově, bezpočtukrát vidíme ne jako pouhou proklamaci, nýbrž žitou praxi jeho angažovaný, věcný a důsledný přístup k tomu, co sám nazýval „ideou univerzity“, „živoucím duchem“: k otevřenosti dialogu, kolegiální a také mezioborové výměny, solidarity a účasti vůči jiným, stejně trvalou ale náročnost vůči sobě i jiným. K tomu patřilo odmítání jakéhokoli protežování nebo konformity, kde by hlas zájmu, známosti nebo vlivu byl v rozporu s principem zásluhy a spravedlnosti. Jaspersovy dopisy skýtají podobně jako spisy, ba díky bezprostřednosti svých svědectví o žitosti uváděných postojů zvýšeně, jedinečnou lekci o osobní kultuře, etice, jaká by měla panovat v akademickém prostředí.

Rozdělení vybraných dopisů do svazků, věnovaných zaprvé politice a univerzitě, zadruhé filosofii, zatřetí medicíně a přírodním vědám, se zdá být poměrně logické a úspěšně provedené. Jak napovídá název, svazky přináší *korespondence*, tj. v relativní úplnosti dopisní výměny s některými adresáty, jejichž výběr vycházel z důležitosti, a tak i rozsahu jejich kontaktu s Jaspersem. Mezi filosofy patří k nejrozsáhlejším korespondence s Ernstem Beutlerem, Wernerem Brockem, Hansem-Georgem Gadamerem, Gerhardem Krügerem či Karlem Löwithem, mezi lékaři s Hansem Waltherem Gruhlem, Alexanderem Mitscherlichem či Kurtem Schneiderem. Z univerzitního života zvlášť poutá kontakt s historiky Fritzem Ernstem a Golo Mannem a politologem Dolfem Sternbergerem, jenž byl hlavním editorem poválečného heidelberského časopisu *Die Wandlung*, v jehož redakční radě působil i Jaspers a který byl stěžejní tribunou humanistické reflexe poválečného stavu. V předložené edici jsou tak prezentovány korespondence s desítkami (více nebo méně významných) osobností německé vědy a politiky od počátku dvacátého století do konce šedesátých let. Jako takové jsou řazeny abecedně podle adresátů a velmi vhodně doplněné potřebnými faktografickými komentáři a odkazy jednak pod čarou, jednak na konci každého svazku v podobě medailonů a základních bibliografií jednotlivých korespondentů. To si zejména zaslouží velkou pochvalu, protože nenutí čtenáře – jak by jinak bylo až příliš často nutné – odcházet dohledávat pro pochopení dopisů nezbytné informace o životě, působení a publikacích jednotlivých osob, nenechává tápat po kontextech. V žádném svazku nechybí editorský úvod, přehled Jaspersova života a díla a rejstřík. Předložená edice po našem soudu představuje významný, dlouho chybějící příspěvek poznání Jaspersova života, myšlení a působení, jenž je od nynějška umožní pochopit o mnoho lépe, než bylo dosud možné.

Martin Bojda

Włodzimierz BORODZIEJ – Maciej GÓRNY

*Nasza wojna. Europa Środkowo-Wschodnia 1914–1918.*

*Tom 1. Imperia, 1912–1916*

Warszawa, Wydawnictwo W.A.B. 2014, 488 s., ISBN 978-83-280-0941-7.

V posledních deseti až patnácti letech a zvlášť koncentrovaně k výročí roku 1914 vyšly v západní Evropě a Německu desítky monografií, které nově tematizovaly celou první světovou válku nebo přinejmenším její začátek. Tato konjunktura průběžně pokračuje – letos pravděpodobně lehce zastíněna nakladatelským zájmem o sté výročí bolševické revoluce